

Cornel Bierens portretteert mongolen

„**E**en gewoon portret zou volkomen anders zijn. Bij een gewoon portret ga je misschien het zwakzinnige in de gewone mens opsporen. De intensiteit waarmee ik de mongolen heb getekend, heeft sterk met het onderwerp te maken.

Ik vind dat ik ze trots heb afgebeeld, ze staan. Ik dacht: ik zal ze even laten zien hoe mooi die mensen zijn”. Dat zegt de Amsterdamse kunstenaar Cornel Bierens over de serie tekeningen die

hij in 1980 en 1985 van twintig mongolen maakte, bewoners van Nieuwenoord in Baarn en van De Heygraeff in Woudenberg. Van 14 oktober tot 11 november worden de houtskooltekeningen geëxposeerd in de hal van de VARA-studio in Hilversum. De serie is de weerslag van een project dat de kunstenaar in alle onbevangingheid begon. Maar tijdens de uitvoering bemerkte hij dat de keuze van zijn onderwerp veel misverstanden en ook weerstand opriep.

IN de begeleidende tekst bij de tentoonstelling daagt Cornel Bierens zijn mogelijke tegenstanders uit: „Het is net alsof de geestelijk gehandicapte niet bestaat voor de kunst. Ik ken alleen het schilderij De Idiot van de Fransman Fautrier, een uitzondering. Maar ja, gewone mensen, mensen uit het gewone volk, worden ook pas sinds een eeuw als individuen afgebeeld. Daarvoor hadden gewone mensen geen diepgang, geen karakter, ze leken allemaal op elkaar, blijkbaar.

mongolen om te portretteren — en niet andere zwakzinnigen — omdat ze het gemakkelijkst benaderbaar zijn. Ze hebben een legendarische grootmoedigheid”.

„Er waren er die weigerde, maar de meesten vonden het prachtig. Hen tekenen is voor mij de geëigende manier om met ze om te gaan, een soort alternatief voor m'n eigen afstandelijke omgang. Er is een boekje van de Duitse schrijver Gert Hofmann over het schilderij De Parabel van de blinden van Brueghel.

• Bert. Houtskooltekening

de schilder. Cornel Bierens: „Die mensen hadden het ongemak dat velen hebben. Ze waren bang dat ik de mongolen te kijk zette. De portretten roepen weerstand op omdat mensen bang zijn dat het karikaturen worden, zoals mongolen in het maatschappelijk verkeerd gezien worden. Karikaturen maak je van hoogwaardigheidsbekleders. Je kan de portretten niet als karikaturen zien; er zit te veel liefde in”.

Niet voor Frans Hals, want die schilderde zijn Malle Babbe al in 1633. Maar geestelijk gehandicapten kwamen tot nu toe nog steeds weinig voor in de kunst en daar moest wat aan gedaan worden".

Dennendal

Kunst dus als emancipatoir middel. Het is dan ook niet toevallig dat kunstenaar Bierens Carel Muller, voormalig directeur van de inrichting Dennendal in Den Dolder, heeft uitgenodigd voor de opening van de tentoonstelling. Als het spoor wordt terug gevolgd, komt Cornel Bierens immers terecht bij de inrichting voor zwakzinnigen waar in de jaren zeventig de duizend bloemen bloeiden van de integratie van geestelijk gehandicapten in de samenleving.

door Marijke Prins

Cornel Bierens (1949) kwam in Den Dolder toen het Dennendal-experiment in volle gang was en hij daar in het kader van zijn studie psychologie stage ging lopen. Muller en cohorten werden korte tijd later verjaagd omdat de buitenwereld chaos vreesde. Cornel Bierens — evenals vele andere „Dennendalers” — kon ondanks het fiasco het ideaal niet vergeten. Het bleef smeuken als een veenbrand en vlamde weer op toen hij in 1980, inmiddels docent op De Heygraeff, bewoners ging portretteren.

Cornel Bierens: „Ze hebben absoluut een snaar in me geraakt, maar toen ik voor het eerst mongolen ontmoette, was ik eigenlijk een soort van verlegen. Ik was geïmponeerd door het opene, eerlijke, onberekenende dat ze hebben, zo het tegendeel van hoe ik zelf ben. Ik koos

De schrijver heeft zich ingeleefd in de vraag hoe het schilderij mogelijk tot stand is gekomen. Hofmann fantaseert hoe een helper van de schilder de blinden regisseert en hun zei hoe te struikelen. Maar de schilder had geen contact met hen, hij had alleen het schilderij. Ik begrijp dat die schrijver het zo ziet, want zo is het bij mij gegaan".

Confrontatie

Toen Cornel Bierens in 1980 op de Heygraeff les gaf, kon hij via informele contacten met leerlingen, die op de paviljoens werkten, zonder veel organisatorische poespas zijn serie tekeningen maken. Ze waren een jaar later te zien in de expositieruimte van het Utrechtse universiteitscomplex De Uithof. In een kleine kamer hingen de portretten in een carré. De expositie was zo ingericht dat slechts één bezoeker naar binnen kon. Daar vond hij temidden van de expressieve koppen zijn eigen gezicht op een videoscherm. Een bezoek was niets minder dan een confrontatie.

De reacties van het publiek, vastgelegd in een gastenboek, vormden bewust onderdeel van het project. Velen lieten weten nogal verlegen te zijn geweest met hun eigen beeltenis. „Het lijkt een verwijt om ertussen te hangen”, liet een zekere Mark weten. „Je eigen gezicht ken je goed, naast de andere lijkt het net of er debiele trekjes in komen”, was een andere reactie en: „Ik voelde me volkomen vertrouwd: heb zelf een mongolide dochter”.

Toen had Cornel Bierens al gemerkt dat zijn onderwerpkeuze niet bij iedereen gelukkig was gevallen. Twee van de mensen die exposities in De Uithof organiseren, hadden hem eigenlijk willen weren. Waarom mongolen, was hun vraag. Waarom niet, was het antwoord van

Gevoelig

De kunstenaar heeft uiterst individuele portretten gemaakt van de mongolen. Ze zijn van een onontkoombare intensiteit; geen beelden van zwakbegaafde, onbewust levende mensen, maar gevoelige notaties van uiteenlopende karakters. Sterk, kwetsbaar melancholiek, wantrouwend kijken ze, toch vaak in zichzelf gekeerd, de wereld in. Van ieder model maakte Cornel Bierens zo'n tien foto's die hij gebruikte om een innerlijk totaalbeeld te schep-pen. Bert, Bas en de anderen werden niet gevraagd om stil te poseren, omdat zij er niet de zin van inzien om een hele tijd stil te zitten.

Tijdens zijn studie psychologie volgde Cornel Bierens de avondopleiding aan de Utrechtse kunstacademie Artibus. In 1981 verliet hij Utrecht en de psychologie om in Amsterdam als kunstenaar een kans te wagen. „Ik wilde altijd psycholoog worden om mensen te doorgronden en te steunen. Psychologen zijn wat de dominees in de negentiende eeuw waren in hun rol van geestelijk raadsman. Van Gogh wilde eerst ook dominee worden. Je kan zeggen dat ook ik het gevoel had door kunst nader tot de mensen te komen”, dicteert hij met een ironische glimlach.

In 1985 — Cornel Bierens was ondertussen student aan de Rietveldacademie — herleefde het idee om mongolen te portretteren. „Ik dacht: ik kan er kunstzinnig nog meer uithalen. Ik was bovendien benieuwd hoe ik, inmiddels buitenstaander geworden, er nu tegen aan keek”. Nieuwenoord in Baarn werd de volgende inrichting waar de kunstenaars aan de slag gingen omdat hij daar contacten kon leggen via mensen die hij kende. Voordat de ex-psycholoog in 1985 met zijn camera Nieuwenoord binnenstapte, had er een complete discussie plaatsgevon-

den. Een aantal medewerkers vreesde „uitbuiting” van de mongolen. Een tentoonstelling zou een sensationeel karakter kunnen krijgen. En was verkoop van het werk wel passend?

Garanties

Onder-directeur Jan Konst en anderen juichten het idee echter toe en hadden er vertrouwen in dat een kunstzinnige benadering van de pupillen hun geen schade zou berokkenen, maar integendeel, een klein stapje naar integratie zou betekenen. Zo werden ouders en verzorgers schriftelijk toestemming gevraagd en werd hun meegedeeld dat de portretten in de toekomst geëxposeerd zouden worden.

Ook het organiseren van een tentoonstelling bleek voeten in de aarde te hebben. Twee expositieruimten wezen de serie van twintig tekeningen op voorhand af omdat deze — zoals formeel werd gesteld — niet paste in hun expositiebeleid. Bij de VARA stond Cornel Bierens gehoor. Hij wilde de serie in het Hilversumse exposeren omdat zijn modellen deze moesten kunnen bezoeken; het idee van integratie bleef tot het eind toe staande.

Cornel Bierens: „Er zijn meestal twee soorten reacties. Mensen die

gewoon zijn naar het onderwerp te kijken, zeggen: wat staat het er mooi op. Anderen, meestal kunstenaars, vragen zich af hoe interessant de tekeningen kunstzinnig gesproken zijn. Ze vragen me soms

Mongolisme

Mongolen zijn mensen waarbij, direct nadat zij werden verwekt, een afwijkend erfelijk materiaal ontstond: zij kregen een chromosoom te veel. Het afwijkende van mongolen komt tot uiting in voorkomen en gedrag. Zoals: schuinstaande ogen en het intellect van een kind. Ze zijn vaak spontane, muziekgevoelige mensen.

Mongolen leefden vroeger vaak kort door een relatief zwak hart. Door de vorderingen van de medische wetenschap is dat niet meer zo. De overeenkomstige eigenschappen van mongolen werden beschreven door de Engelse arts J. L. Down in 1866. Mongolisme staat dan ook bekend als het syndroom van Down.

waarom ik het niet bij foto's heb gelaten. De vraag naar de kunstzinnige betekenis is op zich een goede. Het idee achter wat je maakt, is belangrijk. Bij deze tekeningen wordt onder andere het idee uitgemaakt door het onderwerp. Ik vind het moeilijk over de tekeningen zelf te praten. Als je je alle dingen realiseert die je erin wilt stoppen — al die criteria van kritiek die je bij een ander hanteert — dan maak je niets meer. Achteraf zeg ik: er zitten toevalligheden in, die er in de vaart van het tekenen in zijn gekomen zonder dat ik erop heb gelet. Je bent wat je tekent en daarom zijn die dingen goed op hun plaats terechtgekomen”.

Levenslang

„Nu denk ik dat ik — naast mijn andere werk — eens in de vijf jaar mongolen ga schilderen. Ik ben bang dat het een levenslang probleem zal worden, weerstanden blijven er. Ik denk dat ik altijd de neiging houd om het tegendeel van het succesvolle op te zoeken. Je probeert toch altijd te laten zien wat niet een-twee-drie wordt gezien. Waarom zou ik tekeningen maken van popsterren; dat wordt de zoveelste uiting van idolatrie”.

Vlak voor de opening van de tentoonstelling ziet onder-directeur Jan Konst voor het eerst foto's van de houtskooltekeningen. Hij laat de foto's door zijn handen glijden en herkent de meesten van de modellen. Hij vindt ze goed getypeerd, met uitzondering van een van zijn geliefde pupillen, in wier portret hij andere eigenschappen ziet benadrukt dan de hem bekende. Als deskundige heeft Konst zijn eigenkijk op de portretten; hij concludeert dat de kunstenaar alle niveau's heeft geportretteerd.

Uniek

Jan Konst: „Als ik naar tentoonstellingen ga, loop ik steeds te kijken: zie ik ergens een zwakzinnige. Door mijn werk heb ik veel met mensen over zwakzinnigheid moeten praten. Ik gaf ook voorlichting op scholen, maar in woorden kan ik het niet goed duidelijk maken. In die zin geeft een foto of een tekening iets meer dan woorden. De ongemaskerdheid is een goede typering van het zwakzinnige. Dat is al te veel weggeduwd in de samenleving. Ik heb er niet veel fiducia in dat het zal veranderen. Toch is zo'n initiatief als de tentoonstelling een unieke manier om wat te doen”.

De Gooi- en
Eemlander
17/10/87